

Sortida amb bicicleta per la Via Verda de la Terra Alta i el Baix Ebre

Jesús Burgueño

Dissabte 11 de juny de 2005, la Societat Catalana de Geografia va realitzar una sortida a la Via Verda de la Terra Alta i el Baix Ebre, fent amb bicicleta els 32 km que hi ha d'Horta de Sant Joan a Xerta per l'antiga via del tren que enllaçava Tortosa i Alcanyís. El ferrocarril projectat vers 1882 havia d'enllaçar La Puebla de Híjar (on es troba la partida que donà nom al projecte, la Val de Zafán) i Sant Carles de la Ràpita¹. El 1895 s'enllaçà La Puebla amb Alcanyís, però l'empresa va fer fallida al cap de poc i els treballs restaren aturats fins l'època de Primo de Rivera, sota impuls estatal. Durant la guerra, i en particular a la batalla de l'Ebre, el ferrocarril jugà un important paper estratègic per a l'abastament dels sublevats, atès que mal que bé la línia ja s'havia completat des d'Alcanyís fins al Pinell de Brai. L'enllaç amb Tortosa es finalitzà en la immediata postguerra, amb el treball de presoners de la guerra. La línia funcionà, mal que bé, entre 1942 i 1973, sense que s'arribés però a finalitzar l'enllaç amb Sant Carles de la Ràpita.¹ Des de l'any 2000 la Via ha esdevingut un dels principals atractius turístics de la Terra Alta, una comarca que hores d'ara viu un intens debat al voltant de la compatibilitat entre la instal·lació de molins de vent i els requeriments d'un turisme cultural i verd.

Després de fer nit a l'alberg del Mas de la Coixa (Móra la Nova) vam anar al punt de sortida de l'itinerari: l'estació d'Horta, situada a 430 m d'alçada. El primer tram de la via verda ressegueix, des d'una posició enlairada, la

1. Prenem les dades dels treballs de Josep A. Moreno i Guallar (<http://upcnet.es/~jmg41/lledo.html>).

capçalera del riu Canaleta. El pas per diversos viaductes fa que la visió del paisatge sigui més espectacular. La vegetació és típicament mediterrània: hi abunda el pi blanc –sovint amb vesc–, el margalló, el llentiscle, l'estepa blanca, el romaní, el garric, l'arçot, la fuixarda, el garrofer... Els conreus dominants no estan pas menys adaptats al medi: vinya, olivera i ametller.

Camí avall, el pas pels nombrosos túnels (38 túnels, el més llarg de 740 m) aporta una agradable alenada d'aire fresc al ciclista i un contrast radical amb la lluminositat de l'exterior. Passat Bot (285 m) s'inicia el tram més espectacular del trajecte: el pas engorjat del riu Canaleta a través de les carenes que enllacen el massís dels Ports amb la serra de Pàndols. Els estrats es redrecen fins arribar a la verticalitat al santuari i balneari de la Fontcalda, un indret de gran encant que atresora petites sorpreses, com ara la discreta inscripció que, a la porta de l'església neoclàssica, dona fe de la gran alçada que assoliren les aigües del riu (enguany ben magre) amb la riuada del 9 d'octubre de 1787.

De nou a la via verda vorejarem el túnel que s'enfonsà el 1969, i que fou l'excusa per al tancament definitiu del ferrocarril. Les malmeses estacions del trajecte (només la de Bot resta integrada al nucli de població) són testimoni fantasmagòric d'un somni dissortadament fracassat: l'enllaç ferroviari directe d'Aragó amb el Delta de l'Ebre. Val a dir que el somni començava a ser una realitat a la primèria dels anys seixanta, quan l'*Atlas comercial* editat per les cambres de comerç detectava una estreta vinculació d'Alcanyís i el Baix Aragó amb la ciutat de Tortosa. Potser algun dia alguna estació serà aprofitada com a centre d'interpretació de la Via, però de moment només serveixen com a zona de descans i punts d'arribada dels visitants.

El trajecte es fa totalment planer de l'estació de Benifallet a Xerta. La via discorre paral·lela a un riu Ebre que presentava un aspecte trist i empantanegat, ple d'algues. L'assut de Xerta estava pràcticament eixut; la major part de l'aigua feia via cap al Delta pels canals de les dues ribes. Un cop a la vila de Xerta, vam traure el cap a la plaça per tal de veure el limnigraf històric de la façana de l'església, impressionant recull gràfic de les periòdiques inundacions produïdes abans de l'existència dels grans embassaments de Mequinensa i Ribarroja. La majoria d'inundacions es van produir a Xerta els mesos de setembre a novembre (5-11-1617, 17-9-1884, 23-10-1907, 21-10-1866, 29-10-1937 i la ja esmentada del 1787, que assolí el màxim de 10 m d'alçada a la plaça), dues van tenir lloc al gener (21-1-1871 i 4-1-1961), en l'època que són normals les pluges a la capçalera propera a l'Atlàntic, i finalment només una succeí al maig (25-5-1853), quan es produeixen les precipitacions més abundants a la Depressió de l'Ebre i alhora es produeix el desgel.

Finalment per la tarda, i ja sense bicicletes, l'autocar ens va acostar al Pinell de Brai per tal de visitar la magna obra de Cèsar Martinell: el celler i molí d'oli cooperatiu modernista (1918-22), amb justícia anomenat la *Catedral del Vi*, el qual presenta com a complement artístic un divertit fris de cerà-

mica de Xavier Nogués amb escenes de verema, de la collita d'oliva i diverses al·legories d'ambdós productes. De les competents explicacions de la guia (Teresa Rosselló) volem destacar la referència a l'errada històrica que suposà per al poble del Pinell l'arrencada de les vinyes els anys 80-90, quan encara el vi del Priorat no havia experimentat l'auge actual i no es creia en les possibilitats d'elaborar un vi de més qualitat i valor a la Terra Alta. Ara el celler té una producció molt reduïda, motiu de més per a desitjar que la Generalitat elabori un pla d'usos i dugui a terme una restauració que dignifiqui i realci aquest magnífic monument, de tal manera que, entre altres coses, sigui possible admirar la grandiositat i l'enginy arquitectònic d'unes naus lliures dels atrotinats cups.

Foto 1

D'esquerra a dreta: Ricardo Sánchez, Anna Ribas, Montserrat Coll, Anna Capmany, Jesús Burgueño, Lina Bofill, Enric Bertran, Pau Alegre, Teresa Muñoz, Rafel Llussà i Juan M. García.

Foto 2

Estat de l'estació de Bot.

Foto 3

Bitllet de tren monumentalitzat, a Bot.

Foto 4

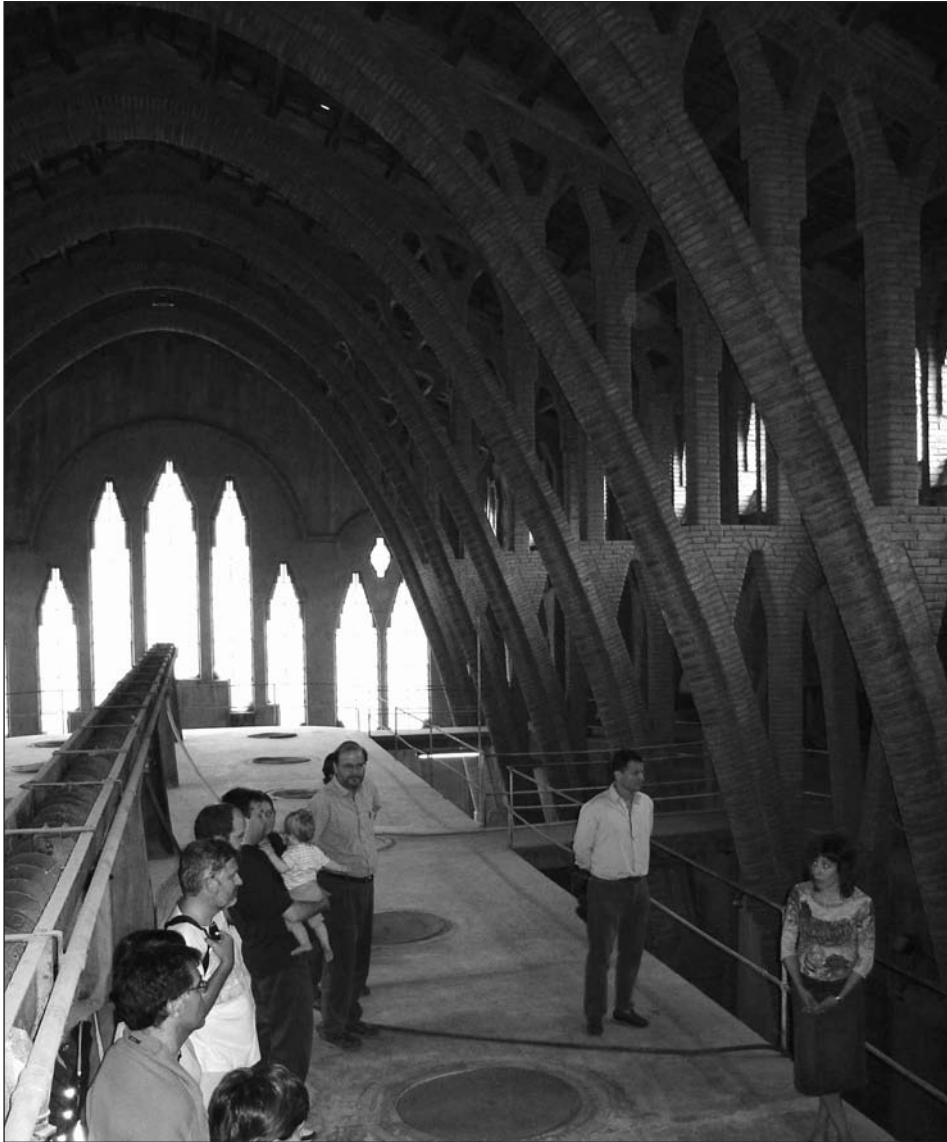
Amb l'Ebre i la serra de Cardó al fons. D'esquerra a dreta: Pau Alegre, Anna Ribas, Jesús Burgueño, Rafel Llussà, Lina Bofill, Enric Bertran, Montserrat Coll, Anna Capmany, Teresa Muñoz i Juan M. García.

Foto 5

A la façana de l'església de Xerta. Jesús Burgueño i Anna Capmany.

Foto 6

Explicacions de Teresa Rosselló al celler cooperatiu.